

BRIGIT KOLEN

impact op afstand

ONLINE LESGEVEN

IN HET HOGER ONDERWIJS

Impact op afstand

**Vandaag ben ik gaan lopen
En waar ik loop, is van nu af aan een weg**

– Acda & De Munnik, 2004

Impact op afstand

Online lesgeven in het hoger onderwijs

Brigit Kolen

uitgeverij | C
coutinho
bussum 2020

© 2020 Uitgeverij Coutinho bv

Alle rechten voorbehouden.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (www.reprorecht.nl). Voor de readerregeling kan men zich wenden tot Stichting UvO (Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties, www.stichting-uvo.nl). Voor het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal in knipselkranten dient men contact op te nemen met Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, www.stichting-pro.nl).

Uitgeverij Coutinho

Postbus 333

1400 AH Bussum

info@coutinho.nl

www.coutinho.nl

Omslag: Neo & Co, Velp

Noot van de uitgever

Wij hebben alle moeite gedaan om rechthebbenden van copyright te achterhalen. Personen of instanties die aanspraak maken op bepaalde rechten, wordt vriendelijk verzocht contact op te nemen met de uitgever.

De personen op de foto's komen niet in de tekst voor en hebben geen relatie met hetgeen in de tekst wordt beschreven, tenzij het anders vermeld is.

ISBN: 978 90 469 0776 4

NUR: 143

Voorwoord

Op donderdag 12 maart 2020 meldden de Vereniging van Universiteiten en de Vereniging Hogescholen dat er, in elk geval voor de rest van die maand maart, geen fysiek onderwijs meer aangeboden zou worden vanwege het coronavirus (Nu.nl, 2020). Al snel werd duidelijk dat onderwijsinstellingen zeker tot de zomerstop dicht zouden blijven en dat het onderwijs in het volgende schooljaar nog (deels) online zou plaatsvinden. Deze omschakeling vraagt om grote flexibiliteit van studenten en docenten, voor wie het inzetten van online leermiddelen vaak meer ‘iets voor erbij’ was. Door tijdsdruk, onbekendheid met de mogelijkheden of een gebrek aan inspiratie bleef een diepgaandere integratie in de onderwijspraktijk vaak uit. Het coronavirus heeft wat dat betreft een kleine revolutie in het onderwijs teweeggebracht. Veel hbo's en universiteiten besloten al snel dat ze ook ‘na het virus’ niet meer terug wilden naar hoe het was. Onderwijs zal voortaan in elk geval gedeeltelijk online plaatsvinden. Dat vraagt om nieuwe kennis en vaardigheden.

Impact op afstand tracht eerste hulp te bieden bij het ontwikkelen van online onderwijs. Een gids met praktische tips, werkvormen en voorbeelden, zowel in dit boek als op de bijbehorende website. Uitgangspunt hierbij is hoger onderwijs dat grotendeels online wordt aangeboden. Het is namelijk eenvoudiger om van online terug naar offline te gaan dan andersom.

Dit boek was er niet gekomen zonder de hulp en het vertrouwen van een aantal mensen, die ik daarvoor graag wil bedanken. Dafni Alverti, uitgever bij Coutinho, gaf mij de kans dit boek te schrijven. Marijn Meijer, Eelke Verhagen en Willem van Koppen zorgden voor de redactie. Dank ook aan mijn werkgever, Fontys Academy for Creative Industries, die mij de mogelijkheid gaf dit boek in korte tijd te schrijven.

Daarnaast wil ik graag mijn dank uitspreken aan Astrid Fokkema, Jolanda Horsten, Jenny Martens-van Gijssel en Barbara Spieringhs, voor hun support en vertrouwen. Philip Corsius, voor zijn kennis over podcasts en zijn hulp bij al het andere. Mijn nichtje Lieve Maes, die pas in september 2021 gaat studeren maar nu al een duidelijke mening heeft over goed online onderwijs. En ten slotte Boris Cobelens, mijn lief, die al jaren zo geduldig luistert naar mijn

monologen over onderwijsontwikkeling dat hij inmiddels actief met me mee kan denken wanneer ik weer eens aan het brainstormen ben.

Om zo inclusief mogelijk te zijn, is dit boek genderneutraal geschreven.

Ik wens eenieder die voor de uitdaging van online onderwijs staat, veel energie en inspiratie toe. En houvast, met behulp van dit boek.

Brigit Kolen

Gemert, oktober 2020

Inhoud

Inleiding	11
Deel 1 VOOR JE BEGINT	17
1 Eerste hulp bij online onderwijs	19
1.1 Tips voor de thuiswerkende docent	19
1.2 Achter 't scherm in overhemd en joggingbroek: netiquette	23
1.3 Privacy voor en achter de schermen	29
1.3.1 Persoonsgegevens en software	30
1.3.2 Camera's en privacy	31
1.4 Auteursrechtelijk beschermd materiaal beschikbaar maken	32
2 Dealen met de doelgroep: generatie Z	35
2.1 Wie is generatie Z?	36
2.2 De invloed van influencers	37
2.3 In de klas	38
2.3.1 Verbinding, openheid en authenticiteit in het onderwijs	39
2.3.2 Studiemateriaal	40
2.4 Motivatie en leereffectiviteit	40
2.4.1 Intrinsieke en extrinsieke motivatie	41
2.4.2 Effectieve en minder effectieve leerders	42
Deel 2 DE JUISTE TOOL VOOR HET JUISTE DOEL	45
3 Informatie overbrengen	47
3.1 Kennisclips	47
3.1.1 Duur en structuur	48
3.1.2 Beeld en geluid	49
3.1.3 De inhoud vormgeven	51
3.1.4 Interactie oproepen	52
3.1.5 Tools om zelf kennisclips te maken	53
3.1.6 Maken, opnemen of zoeken?	57
3.2 Podcasts	57
3.3 Infographics en hand-outs	58

4	Informatie verwerken	61
5	Interactie oproepen	67
	Deel 3 EEN BLENDED LESPROGRAMMA	73
6	De voorbereiding: de leeromgeving en het lesplan	75
6.1	De online omgeving inrichten	75
6.2	Leeruitkomsten en lesinhoud	77
6.3	Lesplan	81
6.4	Inspiratie voor werkvormen	82
7	De opstart: structuur en contact	85
7.1	Je lesstart structureren	85
7.2	Contact maken en houden	86
7.2.1	Contact met de docent	86
7.2.2	Contact met en binnen de groep	89
7.2.3	Contact houden	91
7.3	Inspiratie voor werkvormen	93
7.3.1	Energizers	93
7.3.2	Ijsbrekers	95
7.3.3	Opfrissers	97
7.3.4	Nettiquette en conflicthantering	98
8	Kern van de les: informatieverwerking en feedback	101
8.1	Informatieverwerking faciliteren	101
8.2	Inspiratie voor verwerkingsopdrachten	103
8.3	Feedback	105
8.3.1	Peerfeedback	109
8.4	Tips voor goede feedback	111
8.4.1	Een voorbeeld: feedback in de praktijk	112
8.5	Inspiratie voor feedbackwerkvormen	114
9	Lesafsluiting: verwachtingsmanagement en check-out	125
9.1	Het leseinde inrichten	125
9.2	Inspiratie voor werkvormen	125

10 Toetsing	129
10.1 Overwegingen bij toetsen op afstand	129
10.2 Inspiratie voor toetsvormen	132
Bijlage 1 Synchron of asynchron?	140
Bijlage 2 Welke tool bij welk doel?	142
Bijlage 3 Mag ik deze app gebruiken?	144
Aanbevolen literatuur	145
Literatuurlijst	147
Register	151

Inleiding

Nog niet zo heel lang geleden was het gebruik van online middelen bij het lesgeven optioneel en vooral heel hip. ICT in het hoger onderwijs is op zich niets nieuws – instituten werken met online omgevingen als N@tschool, Blackboard en SharePoint, en ook het merendeel van de docenten is bekend met online tools als Socrative en Kahoot. Maar digitale hulpmiddelen waren tot voor kort vooral leuk ‘voor erbij’; ze werden veelal gebruikt door docenten die energie hadden om naast hun reguliere werkzaamheden nieuwe dingen uit te proberen. De coronacrisis bracht hier echter verandering in; ineens moest iedereen ‘om’. Bij de een gaat dat soepeler dan bij de ander. Sommige docenten raken de weg kwijt in het enorme aanbod van online tools, en sommige studenten hebben moeite het overzicht te bewaren in een omgeving die minder structuur biedt dan lessen die gevolgd worden in een bakstenen gebouw.

Online lesgeven is zwaar, maar biedt ook heel veel nieuwe mogelijkheden. Met de immer hoge werkdruk, die ook in online onderwijs niet minder wordt, is het goed om te weten hoe je met minimale inzet maximale effecten kunt bereiken. In gesprekken over de switch naar online onderwijs met docenten in het hbo kwamen onder andere de volgende vragen naar boven: waar begin je? Hoe zorg je ervoor dat de student de juiste begeleiding krijgt? Hoe houd je je studenten in beeld, ook wanneer ze hun camera hebben uitgeschakeld? En welk middel zet je wanneer in?

Dit boek is er voor docenten die op zoek zijn naar praktische handvatten om hun onderwijs te digitaliseren, of ze nu vertrouwd zijn met de nieuwste snufjes of juist helemaal niet. Het is er voor docenten die interactie met studenten willen faciliteren tijdens hun online bijeenkomsten, en die zoeken naar manieren om hun studenten structuur te bieden in afstandsonderwijs. De tips die hier worden gegeven, zijn verzameld uit de literatuur en de praktijk.

Online onderwijs: voordelen en valkuilen

Het onderwijs was ook voor de ‘online revolutie’ al volop in beweging. We zijn allang afgestapt van de oude filosofie dat leren gelijkstaat aan reproduceren. Leren is zelf doen, zelf ontdekken en zelf creëren. Studenten verwachten ook dat ze aan het werk gaan met de theorie en dat digitale mogelijkheden in het onderwijs worden benut. De tijd van zitten en luisteren is voorbij. Goed online onderwijs moet daar dus naadloos op aansluiten.

Dat kan spannend zijn, want studenten aan het werk zetten terwijl je niet kunt rondlopen om hun werk te bekijken is lastig. Er zijn echter gelukkig genoeg werkvormen en middelen waarmee je de voortgang van studenten zichtbaar kunt maken en waarmee je hen uitnodigt om bezig te blijven, ook als ze zich even aan het toeziend oog van de camera hebben onttrokken. Dit boek beschrijft er meer dan vijftig.

Online onderwijs biedt veel mogelijkheden en is extra aantrekkelijk in tijden waarin samenkomen in een collegezaal of klaslokaal door ruimtegebrek en andere complicerende factoren steeds lastiger wordt. Je hebt er geen fysieke locatie voor nodig – studenten loggen in vanuit huis. Geen files, geen vertraagde treinen, niet meer op elkaar gepropt zitten in een benauwde lesruimte. Studenten hebben de kans om op zelfgekozen tijdstippen en in hun eigen tempo aan hun studie te werken, en als docent heb je gemakkelijker een-op-eencontact met studenten die zich in een klaslokaal wellicht bekeken zouden voelen. Je bent misschien minder strak gebonden aan lesroosters en kunt je programma zodanig inrichten dat studenten tijd krijgen om feedback te verwerken, en zo hun leereffectiviteit kunnen vergroten. Bovendien is het materiaal dat je maakt voor online onderwijs meestal eenvoudig herbruikbaar. O, en thuis heb je vaak de beste koffie.

Maar online onderwijs is ook: meer eenzaamheid, minder makkelijk interactie, minder letterlijk zicht op de studenten en minder laagdrempelig contact voor vragen of feedback. Kennismaken als je elkaar niet lijfelijk kunt zien, is toch anders. En niet iedereen heeft een goede werkomgeving thuis. Dat kan variëren van een slechte stoel of computer tot gebrek aan een plek waar iemand zich kan afzonderen van anderen, wat de concentratie schaadt. En dan heb ik het nog niet over degenen die thuis niet veilig zijn. Dit boek heeft helaas niet voor al deze problemen een oplossing, maar bevat wel aanwijzingen om met enkele vraagstukken rondom online onderwijs om te gaan.

Begripsverkenning: blended learning

De toegenomen digitale mogelijkheden brengen uitdagingen met zich mee, maar bieden tegelijkertijd ongekende kansen. Studenten wordt steeds meer geleerd om zelf op zoek te gaan naar informatie, en de lesstof die hun wordt aangeboden kan tegenwoordig velerlei vormen aannemen. Een leslokaal is niet meer altijd een voorwaarde om studenten een uitdagende leeromgeving te bieden.

Op het moment dat online en offline onderwijs elkaar aanvullen, en lessen niet eenvoudigweg worden verplaatst van het ene naar het andere medium, is er sprake van *blended learning*. Bij blended learning wordt een deel van het

onderwijs tijd- en plaatsafhankelijk gegeven en hebben studenten zelf enige controle over het moment waarop en de snelheid waarmee ze informatie in zich opnemen. De fysieke lesbijekomsten borduren hier dan op voort, en online en offline vormen een geïntegreerd geheel (Maxwell, 2016).

Een van de bekendste vormen van blended learning is *flipping the classroom*, waarbij de instructie volledig online plaatsvindt en studenten tijdens de fysieke les verdergaan met verwerkingsopdrachten. Tijdens die fysieke les fungeert de docent dan als coach. De variant van blended learning waarbij het gehele onderwijs op afstand en dus online plaatsvindt, heet officieel *enriched virtual learning*. Hoewel blended learning volgens de officiële definitie vraagt om een *brick and mortar classroom* voor fysieke lessen (Maxwell, 2016), wordt de term in dit boek voor het hele spectrum van afstandsonderwijs gebruikt. Het idee hierbij is dat lesmateriaal op verschillende manieren, via verschillende media wordt aangeboden, en dat de (online) face-to-facecontacten hierop voortborduren. Ik ga ervan uit dat je als docent zelf het best weet welke elementen in fysiek onderwijs thuishoren en wat je online kunt doen.

TIP Er kan meer online dan je denkt, en als je weet welke tools je kunt inzetten, wordt het vanzelf makkelijker om op afstand net zoveel impact te hebben als in een fysieke les.

Blended learning kent in feite drie varianten: face-to-faceonderwijs, online synchroon onderwijs en online asynchroon onderwijs. Face-to-face- of fysiek onderwijs is met name geschikt voor leeractiviteiten gericht op psychomotorische vaardigheden, of op vaardigheden waarbij specialistisch materiaal nodig is, zoals een lab. Ook netwerken is makkelijker als je elkaar ‘in het echt’ ziet. Face-to-faceonderwijs leent zich bij uitstek voor het creëren van sociale cohesie. Het toepassen van kennis en het bespreken van de resultaten daarvan in groepen of met de docent gebeuren bij voorkeur online synchroon, net als het gezamenlijk creëren van content. Voor intervisie en coaching is synchroon onderwijs eveneens geschikt. Ligt de focus op kennis begrijpen of onthouden, laat de student dan aan de slag gaan via asynchrone werkvormen: buiten de les en zonder ‘live’ toezicht van de docent. In bijlage 1 achter in dit boek vind je een stroomschema dat je helpt om de variant te kiezen die voor jou het geschiktst is: synchroon (online of fysiek) of asynchroon onderwijs.

Naast deze varianten kan er ook nog sprake zijn van *hybride* of *simultaan* onderwijs. De lessen vinden dan zowel fysiek als online plaats. Vaak is dan een deel van de studenten op de leslocatie en volgt een deel de bijeenkomst

online. De grote uitdaging hierbij is om de studenten die online meedoen, ook bij de les te betrekken. Omdat dit boek hier verder niet op ingaat, volgen hier enkele tips om hybride onderwijs in goede banen te leiden:

- ➔ Zorg dat de docent op de leslocatie ook online goed verstaanbaar is, bijvoorbeeld door een microfoon te dragen.
- ➔ Geef les met twee docenten, waarbij de een de studenten op locatie begeleidt en de ander de chat beheert voor interactie met de studenten die online meedoen. Een student kan deze laatste rol ook op zich nemen.
- ➔ Kies werkvormen waarbij met groepen wordt gewerkt; maak groepen waarin de online en offline studenten met elkaar samenwerken.
- ➔ Gebruik tools die voor interactie zorgen, zoals je bij een volledige les op afstand ook zou doen. Zie voor inspiratie hoofdstuk 5.
- ➔ Kies werkvormen waarbij bijvoorbeeld een student op locatie feedback krijgt of een handeling demonstreert. De studenten op afstand kijken mee en leren van de gegeven feedback.

Leeswijzer

Impact op afstand richt zich op het deel van het onderwijs dat op afstand kan plaatsvinden en gaat hierbij uit van een systeem met synchrone, online bijeenkomsten op vaste tijden, al dan niet met hybride of simultaan onderwijs. Hier is voor gekozen omdat de meeste instellingen die afstandsonderwijs bieden, nog wel gebruikmaken van een traditioneel lesrooster. Zo wordt ook gegarandeerd dat de studenten de hoeveelheid contacturen krijgen die zijn voorgeschreven in het Onderwijs- en Examenreglement van de opleiding. En mocht er toch weer een switch komen naar offline onderwijs, dan zijn online lessen eenvoudig herbruikbaar in een fysieke setting. Andersom is die omslag vaak niet zo makkelijk.

Hogescholen en universiteiten hebben verschillende digitale omgevingen in gebruik om het onderwijs te faciliteren. Microsoft Teams, Google Classroom en Canvas zijn hiervan voorbeelden. Daarnaast wordt er gecommuniceerd via onder andere Slack, e-mail en Skype. Gun jezelf de tijd om de mogelijkheden van deze omgevingen te leren kennen. Dit boek gaat verder niet in op hoe deze omgevingen precies werken. Ze worden soms wel aangehaald ter illustratie.

Dit boek bestaat uit drie delen. Je kunt die in de aangeboden volgorde lezen, of meteen doorbladeren naar het onderwerp waarin je nu vooral geïnteresseerd bent. De delen staan wat dat betreft op zichzelf; er wordt waar nodig verwezen naar andere hoofdstukken.

I Voor je begint

Om succesvol te kunnen beginnen met online onderwijs is het handig als je op de hoogte bent van enkele zaken waar je mee te maken krijgt. Hoofdstuk 1 biedt je daarbij eerste hulp: waar moet je aan denken als het gaat om online etiquette (oftewel: netiquette), welke privacyregels gelden er voor online applicaties, en wat is belangrijk om te weten als je lesmateriaal wilt delen met studenten? Het tweede hoofdstuk richt zich op de menselijke kant: wie is de student van nu en wat betekent dit voor de inrichting van het onderwijs? En wat voor invloed heeft afstandsonderwijs op de motivatie van studenten?

II De juiste tool voor het juiste doel

Het tweede deel behandelt een breed spectrum aan tools of applicaties die je in een blended lesprogramma kunt inzetten. Hoofdstuk 3 richt zich op manieren om informatie over te brengen, hoofdstuk 4 geeft opties om studenten informatie te laten verwerken, en in hoofdstuk 5 vind je inspiratie om interactie op te roepen.

III Een blended lesprogramma

Met kennis van tools ben je er nog niet helemaal; het gaat juist om de integratie in je lesprogramma. Het derde deel neemt je daarom stapsgewijs mee door de vragen die je jezelf moet stellen om onderwijs blended te maken, en geeft daarnaast per lesfase werkvormen die je helpen bij het creëren van impact op afstand. De hoofdstukken 6 tot en met 10 bespreken respectievelijk de lesvoorbereiding, lesstart, kern van de les, lesafsluiting en toetsing. Hoofdstuk 8 behandelt tevens het onderwerp feedback, een belangrijk aspect van onderwijs.

Voor wie na het lezen van dit boek nog behoefte heeft aan meer informatie en inspiratie, is achterin een lijst met aanbevolen literatuur opgenomen.

Online studiemateriaal

Op www.coutinho.nl/impactopafstand vind je het online studiemateriaal bij dit boek. Dit materiaal bestaat uit:

- ➔ een toolregister waarin de applicaties uit dit boek en enkele andere opties kort worden besproken, inclusief hyperlinks naar de betreffende site;
- ➔ enkele uitgewerkte voorbeelden van visuals en kennisclips;
- ➔ enkele formulieren die bij werkvormen kunnen worden ingezet.

DEEL 1

VOOR JE BEGINT

Voor je van start gaat met het ontwikkelen van je online lessen, is het goed om bekend te zijn met enkele uitdagingen waar je bij online onderwijs mee te maken krijgt. Daarover gaat het eerste hoofdstuk: waarmee moet je rekening houden als het aankomt op online communicatie en privacy? Hoofdstuk 2 legt kort uit wie de student van nu eigenlijk is en wat dit betekent voor de vormgeving van het onderwijs. Dit hoofdstuk gaat ook kort in op de effecten van afstandsonderwijs op motivatie – en op hoe je daarmee omgaat.

Eerste hulp bij online onderwijs

Online onderwijs is meer dan het ‘oude’ onderwijs via een scherm geven. Waar het op een leslocatie nog wel lukt om een half uurtje uitleg te geven voor je studenten aan het werk zet, is zo lang puur ‘zenden’ vanachter je computer loodzwaar, en studenten houden hun aandacht er ook niet zo lang bij. In een klaslokaal of collegezaal is het al een hele strijd om hun aandacht te vangen, die ze verdelen tussen medestudenten, hun laptop, hun telefoon en het digibord. In hun eigen omgeving komen daar nog talloze factoren bij, en is het bovendien nog makkelijker om buiten het zicht van de docent te multitasken: studenten doen dit buiten beeld, of zetten simpelweg de camera uit.

Bovendien is zo lang zenden helemaal niet leuk en past het niet meer in de huidige visie op onderwijs. De studenten aan het werk zetten en rondlopen om direct feedback te geven, is echter ook niet mogelijk bij online lesgeven. Gelukkig zijn er genoeg oplossingen te vinden die online lessen kunnen veranderen van energievreters in energiegevers. Tips voor tools en applicaties vind je in deel II; werkvormen per lesfase staan beschreven in deel III.

Dit hoofdstuk biedt eerste hulp bij online onderwijs: hoe houd je het thuiswerken een beetje overzichtelijk, en hoe houd je laagdrempelig contact met collega's op afstand (paragraaf 1.1)? Online gedragsregels worden besproken in paragraaf 1.2. Paragraaf 1.3 gaat in op privacy voor en achter de schermen. Wat je moet weten over auteursrecht als je materiaal met je studenten wilt delen, komt in paragraaf 1.4 aan bod.

1.1 Tips voor de thuiswerkende docent

Even een open deur: lesgeven vanuit huis heeft voor- en nadelen. Geen reistijd – en dus geen vertraging, file of gedoe met regenpakken – en meer tijd met je gezin zijn prettige bijkomstigheden. Maar de balans tussen werk en privé vertroebelt, je maakt al gauw langere dagen dan je gewend bent, of je komt juist minder aan werken toe omdat er thuis te veel storende factoren zijn. Ook het gebrek aan beweging is een veelgehoorde klacht – je verplaatst je niet meer van ruimte naar ruimte, maar zit de hele dag achter hetzelfde scherm. Bovendien zit je vaak onnatuurlijk stil om maar met je gezicht in

beeld te blijven, terwijl je bij een fysieke bijeenkomst nog eens kunt gaan verzitten of rondlopen. Hierna volgen wat algemene tips die je helpen om het thuiswerken werkbaar te houden.

Zorg voor een rustige werkplek

Geef je les vanuit huis, dan is het fijn als je ergens kunt werken waar je niet of althans zo min mogelijk wordt gestoord. Natuurlijk kan het voor een glimlach zorgen als je kroost tijdens een les om aandacht komt vragen of de staart van je kat plotseling in beeld verschijnt. Maar uiteindelijk moet je wel de lesstof overdragen, en het is fijn als dit met zo min mogelijk ruis gebeurt.

Ga naar buiten

Hoe verleidelijk ook, begin niet op de tijd dat je normaal van huis zou gaan en ga niet door tot het moment waarop je normaal weer binnen zou stappen. Of, ook verleidelijk, blijf niet dat uur dat je nu niet hoeft te reizen 's morgens langer in bed liggen. Gebruik je reistijd om in beweging te komen: maak een ochtendwandeling of ga een stuk fietsen. De frisse lucht maakt je hoofd leeg en de beweging voorkomt dat je fysieke klachten ontwikkelt. Ook aan het einde van de dag kan een ommetje helpen je hoofd leeg te maken voor je weer focust op je privéleven. Daglicht is goed voor je!

Baken je schermtijd af

Houd je agenda in de gaten. In drukke tijden (en wanneer is werken in het onderwijs niet druk?) beweeg je vaak van les naar meeting naar volgende les. In online onderwijs betekent dit dat je van de ene bijeenkomst in de andere rolt, zonder dat je van je stoel bent gekomen. En online lesgeven en vergaderen is zwaarder dan face-to-face-interactie. Dit komt onder andere doordat het lastiger is om non-verbale signalen te interpreteren wanneer een deel van het lichaam buiten beeld blijft (Waringa & Bors, 2020). Bovendien voel je je bekeken door de camera die aanstaat én zit je continu naar jezelf te kijken. Vertragingen en ruis in de verbinding zorgen ervoor dat het extra moeite kost om de boodschap te ontcijferen. En er is een psychologisch effect: het lijkt met beeldbellen alsof we samen zijn, maar ons lijf heeft door dat dit niet het geval is. Dat kost energie (Jiang, 2020).

Uiteraard gaat je lesrooster of het contact met studenten door, maar bij contact met collega's kun je wel proberen vooraf te bepalen of synchroon overleg noodzakelijk is. En als je ziet dat een overleg dat laatste lege half uurtje in je agenda die dag opslokt, zeg dan gerust nee en stel een alternatief voor.

Het is verraderlijk eenvoudig om ‘even’ een online meeting in te plannen, want je bent toch thuis en dus beschikbaar. Maar als dat betekent dat je aan het einde van de dag non-stop hebt zitten videobellen, dan put je jezelf uit.

Plan ook wat ruimte tussen je meetings, indien mogelijk. Gebruik die paar minuten om even een glas water te halen of een rondje door je huis te lopen. Zo blijf je in beweging en voorkom je spanningsklachten en stijfheid. Zet die rustmomenten in je agenda, als reminder om ook echt even een adem-pauze in te lassen.

Wees benaderbaar

Zet jezelf op ‘beschikbaar’ in de online omgeving, zodat je collega’s en studenten weten dat ze je kunnen benaderen. Wanneer je thuiswerkt, zie je elkaar niet bij de koffieautomaat. Bel elkaar dus af en toe ook eens voor een praatje, zoals je op het werk ook zou vragen naar elkaars weekend. Als het niet uitkomt, merk je dat vanzelf.

Zorg voor een neutrale achtergrond

Studenten vinden het doorgaans leuk om een glimp op te vangen van het privéleven van een docent. Je kunt erop rekenen dat ze bestuderen welke boeken in de boekenkast achter je staan, of wat er verder maar in beeld is. Wees je ervan bewust dat dit gebeurt en baken dus zorgvuldig af wat studenten wel en niet zien. Een digitale achtergrond is hiervoor een goede oplossing, maar als die onverhoopt wegvalt, wil je niet dat studenten letterlijk je vuile was zien liggen. Je hebt voor een digitale achtergrond wel een computer nodig die sterk genoeg is om deze feature te ondersteunen.

Houd contact met elkaar

Zoek online én offline contact. Denk aan een pubquiz, een *Secret santa* (een soort lootjes trekken waarbij je anoniem cadeautjes uitwisselt, wat je feitelijk het hele jaar door kunt organiseren) en een best-practice-estafette, waarbij steeds weer iemand wordt uitgekozen om een positieve ervaring met een online werkvorm te delen met het team. Houd er rekening mee dat ook online borrels als meetings aanvoelen, omdat het via beeldbellen gebeurt (Jiang, 2020). Beperk ze dus of maak ze vrijblijvend. Ontmoet elkaar fysiek waar en wanneer dat mogelijk is. Dat geeft energie!

Check je camera; check 'm nog eens

Het komt helaas voor dat een lesopname doorloopt terwijl de docent in kwestie denkt dat die was gestopt. Onbewust gefilmd worden, is onprettig. Maar het wordt pas echt pijnlijk als je bijvoorbeeld met een collega napraat over zaken die niet voor studentenoren zijn bestemd. Dat is informatie waarvan je niet wilt dat die uitlekt, zeker niet als die privacygevoelig is. Maak er dus een gewoonte van om te controleren of de schermopname is gestopt en of je camera en microfoon uitgeschakeld zijn. Wil je online napraten, overweeg dan een nieuwe meeting te starten. Zo weet je zeker dat de verbinding niet meer openstaat voor ongewenst publiek.

Breng in kaart met welke online platforms je studenten al te maken hebben

Ga na op welke wijze studenten informatie krijgen in afstandsonderwijs. Beantwoord hiervoor de volgende vragen:

- ➔ Welke mailprovider wordt gebruikt?
- ➔ Waar staan het lesrooster en het lesmateriaal?
- ➔ Waar kunnen ze zich inschrijven voor vakken en toetsen?
- ➔ Welke digitale leeromgeving wordt gebruikt?
- ➔ Met welke applicatie leveren ze toetsopdrachten in?
- ➔ In welke online omgeving maken ze synchrone toetsen?
- ➔ Waar vinden ze informatie over de opleiding?

Als je op elke vraag een ander antwoord geeft, dan weet je dus dat de student al op zeven plekken informatie kan vinden. Met elke online applicatie die je inzet buiten deze lijst, komt er weer een informatiebron bij. Houd hier rekening mee als je een nieuwe applicatie wilt introduceren bij de student.

Ken de leeromgeving vanuit studentenperspectief

Welke online omgeving of tool je ook inzet, het is aan te raden om de gebruikte software ook te leren kennen vanuit studentenperspectief. Gebruik een tweede device om als student deel te nemen aan bijvoorbeeld een les of quiz. Of vraag een collega om je te helpen. Op deze wijze raak je vertrouwd met de programma's die je gebruikt en kun je sneller opstarten en studenten beter begeleiden. Het helpt je bovendien om te bepalen of een gekozen tool daadwerkelijk de juiste is in een bepaalde context. Voor meer informatie over welke tool past bij welk doel, zie deel II.

Een ander voordeel is dat je op deze manier sneller doorkrijgt wanneer de digitale leeromgeving een melding uitstuurt, bijvoorbeeld een uitnodiging

voor een bijeenkomst of wanneer iemand een bericht heeft geplaatst. Een veelgehoorde klacht is dat studenten overspoeld worden met notificaties en door de bomen het bos niet meer zien.

Troubleshoot

Met werken in een digitale omgeving ben je afhankelijk van een stabiele internetverbinding. En internet hapert soms. Dit zorgt voor ruis in de meeting, of zelfs voor een geheel verbroken verbinding. Heb in deze gevallen geduld en zorg ervoor dat je de ander op een andere manier kunt bereiken. Sla de telefoonnummers van aanspreekpunten van de groep of je gesprekspartners op en houd deze bij de hand voor dit soort gevallen. Zorg bij toetsing voor een protocol dat bepaalt wat er moet gebeuren als de toets door een technisch mankement niet door kan gaan. Blijf vooral rustig. Lukt het echt niet? Overweeg dan een ander medium te gebruiken of maak een nieuwe afspraak. En zorg dat lesmateriaal tijdig beschikbaar is voor studenten die de les niet live hebben kunnen volgen.

1.2 Achter 't scherm in overhemd en joggingbroek: netiquette

Wie kent niet de grappige filmpjes van mensen die na een videovergadering de camera vergeten uit te zetten, weglopen van de computer en al die tijd in hun boxershort blijken te hebben gezeten? Je wilt een dergelijke situatie natuurlijk voorkomen. Je hoeft misschien niet in driedelig pak voor de camera te verschijnen, maar er zijn voor docenten en studenten wel goede afspraken te maken over online gedrag, oftewel: netiquette.

Het is het fijnst als alle docenten van een opleiding dezelfde afspraken hanteren over bijvoorbeeld aanwezigheid, gedrag en kleding. Het kan helpen om een overzicht te maken van de afspraken voor jouw opleiding of vak. Je kunt dit eenvoudig doen via bijvoorbeeld Canva (zie paragraaf 3.3). In zo'n overzicht kun je de afspraken opnemen over binnenkomst en afscheid, kleding, de omgang met vragen en andere zaken die voor jouw opleiding of vak belangrijk zijn. Deel deze afspraken en wijs studenten erop, zodat je de regels niet steeds hoeft te herhalen. Houd hierover ook contact met collega's, zodat iedereen deze afspraken blijft volgen. Een voorbeeld van een dergelijk overzicht vind je op de website.

De paragrafen hierna zetten uiteen aan welke gedragsregels je kunt denken bij synchroon afstandsonderwijs.

Kleding

Trek kleding aan die je op de onderwijsinstelling ook zou dragen. Spreek met je studenten af dat zij dit ook doen, zeker als je merkt dat ze in ochtendjas aanschuiven of iets anders aanhebben waarin ze niet naar de campus zouden komen.

Je kleden alsof je naar een fysieke bijeenkomst gaat is professioneel en het nodigt uit tot een actieve werkhouding. Ook voor studenten zal dit helpen om de balans tussen studie en ontspanning beter te bewaren. Bovendien kan het voor jou als docent behoorlijk ongemakkelijk zijn als een student in ongeschikte of ongepaste kleding voor de camera verschijnt.

Mocht dit gebeuren, spreek die studenten hierop dan na afloop van de bijeenkomst een-op-een aan. Dit is een veiligere vorm van communicatie dan wanneer je het ten overstaan van de hele groep doet.

Fysieke werkhouding

Het is voor studenten misschien verleidelijk om in te loggen vanuit bed, en sommige studentenkamers zijn zo klein dat dit ook de enige plek is waar ze kunnen zitten. Maar zelfs dan is er nog een verschil tussen liggend en luerend inloggen en een actievere houding aannemen.

Ook al heb je niet altijd zicht op je studenten, het kan helpen om ze er halverwege de les of na de pauze aan te herinneren dat een actieve houding zorgt voor een beter leerklimaat. Vraag studenten rechttop te gaan zitten en niet met hun hoofd ergens tegenaan te leunen. Door (fysiek) activerende werkvormen in de lessen te gebruiken, nodig je ze ook uit om in beweging te blijven. Voor inspiratie, zie de werkvormen bij hoofdstuk 7 en 8.

Communicatie en gedrag

Via het beeldscherm of in schriftelijke communicatie is het lastiger om subtiele en non-verbale signalen te doorzien. Studenten weten dit ook; zij kunnen vast en zeker voorbeelden noemen van whatsappdiscussies die uit de hand liepen door wat achteraf een verkeerd begrepen bericht bleek. Bespreek met je studenten wat je van hen verwacht in hun online communicatie en gedrag. Herhaal dit als je merkt dat de afspraken verslappen. Overleg ook met collega's – het is voor studenten wel zo duidelijk als iedereen ongeveer dezelfde aanpak hanteert.